

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

КОВАЛЬ Оксана Євгенівна

УДК 378.14

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ВИХРУЩ Анатолій Володимирович,
Тернопільський національний
економічний університет,
завідувач кафедри психологічних
та педагогічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Андрій Віталійович,
Класичний приватний університет м. Запоріжжя,
завідувач кафедри управління навчальними
закладами і педагогіки вищої школи;

кандидат педагогічних наук, доцент
БУРДЕЙНА Людмила Іванівна,
Вінницький торговельно-економічний
інститут Київського торговельно-економічного
університету,
доцент кафедри економічної кібернетики
та інформаційних систем.

Захист відбудеться 12 жовтня 2011 р. о 15.00. год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 12 вересня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із чинників економічного піднесення Української держави є підготовка нової генерації фахівців, які б бездоганно володіли фаховими компетентностями, уміли швидко реагувати на суспільні виклики, характеризувалися високою загальною культурою. Часто у формуванні готовності до майбутньої професії недооцінюється значення моральних якостей працівників економічної галузі. У сучасному суспільстві посилено пропагується думка, що для успіху професійної економічної діяльності необхідні точний розрахунок, безкомпромісність, жорсткість, а гуманізм, довірливість, порядність – це ті риси, які найчастіше перешкоджають досягненню цілей. У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань вищих навчальних закладів економічного профілю є формування у студентів професійно-моральних цінностей, носіями яких мають бути передусім викладачі, професійний вишкіл котрих відбувається у магістратурі. Уміння виховної роботи вони набувають переважно під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, проте зазвичай магістранти не відстежують залежність успіху економічної діяльності від розвитку загальнолюдських цінностей працівників, хоча саме професійно-моральні вартості дають змогу налагодити повноцінне й довготривале співробітництво із зарубіжними партнерами, розвивати новітні форми господарювання, засновані на взаємній довірі.

Як свідчать результати аналізу психолого-педагогічних джерел, емпіричних досліджень, майбутні педагоги недостатньо усвідомлюють значення професійно-моральних цінностей у формуванні готовності фахівців до майбутньої професії в економічних навчальних закладах. Вони неповною мірою володіють понятійно-категоріальним апаратом та вміннями виховання моральних якостей. Тільки 37 % тих, що навчаються у магістратурі, вважають розвиток професійно-моральних цінностей необхідною вимогою фахової підготовки економістів.

Наукові пошуки із вирішення питань морального виховання вченими проводяться у багатьох напрямках. Зокрема, теоретико-методичні засади розвитку моральної культури особистості вперше обґрунтовували класики педагогіки К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський; історіографію проблеми вивчали Л. Генік, А. Залужна, О. Зарапін, С. Кривоніс, С. Карпенчук, І. Кучинська, І. Мицишин, М. Фляк, М. Чепіль, Ю. Щербяк; питання виховання духовних цінностей дітей і молоді, їх морального виховання стали предметом наукового пошуку Т. Аболіної, О. Аліксійчук, К. Байші, І. Д. Бега, М. Братерської-Дронь, О. Вержиховської, В. Горлинського, І. Грязнова, Е. Заредінової, І. Коваленко, С. Крука, Т. Малихіної, Н. Молодиченко, Ж. Петрочко, І. Тимошук, О. Фігури, А. Ярошенко; проблеми формування морально-ціннісних орієнтацій вивчали О. Висоцька, М. Нарійчук, О. Тогочинський, Г. Штефаніч; виховання моральних якостей та духовних цінностей студентів досліджували Т. Авксентьева, О. Денищик, О. Плавуцька, О. Суценко. Учені М. Бор-

щевський, В. Жуковський, Л. Крицька, О. Ослер вивчали зарубіжний досвід розвитку моральних якостей. Науковці В. Андрущенко, І. Д. Бех, І. Зязюн, В. Кравець, О. Сухомлинська досліджували організацію магістерської підготовки майбутніх викладачів вищої школи на засадах гуманістичної парадигми. Питання формування моральної культури та соціальної зрілості студентів економічного профілю відображені у працях Л. Бурдейної, О. Михайлова.

Проте вченими не з'ясовані шляхи та педагогічні умови морального розвитку магістрів вищої економічної школи у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури, а також емпіричних досліджень засвідчили, що під час цілеспрямованого формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів має місце низка суттєвих суперечностей між:

- потребою суспільства у новій генерації фахівців економічної галузі з високою загальною культурою та недостатнім рівнем розвитку професійно-моральних цінностей випускників економічних навчальних закладів;

- наявністю виховного потенціалу дисциплін психолого-педагогічного циклу в освітньому процесі вищої економічної школи та його слабкою реалізацією в змісті методик морального виховання майбутніх фахівців;

- необхідністю впровадження інноваційних технологій формування професійно-моральних цінностей магістрантів економічних вищих закладів освіти та низьким ступенем використання доробку сучасних учених з вирішення питань виховання моральних якостей майбутніх фахівців.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість, наявні суперечності та потреби сучасної вищої школи зумовили вибір теми дослідження: **«Формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю в процесі психолого-педагогічної підготовки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і є складовою колективної теми «Теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди» (0108U000536). Тема дослідження затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 13.03.2007 року) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 4 від 22.04.2008 року).

Мета дослідження: на основі аналізу педагогічної теорії і практики підготовки фахівців галузі економіки теоретично обґрунтувати та апробувати педагогічні умови формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати сутність та структуру професійно-моральних цінностей майбутніх економістів, уточнити зміст основних понять дослідження.

2. Конкретизувати критерії і показники для визначення рівнів сформованості професійно-моральних цінностей магістрантів вищих навчальних закладів економічного профілю.

3. Визначити педагогічні умови як системотвірний компонент прогностичної моделі формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

4. Експериментально перевірити ефективність визначених педагогічних умов.

Об'єктом дослідження є моральне виховання майбутніх фахівців економічного профілю у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно-моральних цінностей магістрантів вищих навчальних закладів економічного профілю під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

У процесі реалізації завдань дослідження застосовувалися такі **методи**:

теоретичні методи (ретроспективний та порівняльний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження для визначення теоретико-методологічних підходів у моральному вихованні молоді в Україні та за кордоном; аналіз і синтез отриманих даних для уточнення сутності морального виховання майбутніх магістрів; систематизація й узагальнення теоретичних положень у процесі визначення і уточнення концептуальних засад виховного процесу у ВНЗ; моделювання та класифікація педагогічних процесів і явищ для прогнозування динаміки їх змін під час побудови структури педагогічної системи морального виховання студентів);

емпіричні методи (анкетування, бесіди, педагогічне спостереження, метод експертних оцінок, самооцінювання, тести) для вивчення стану сформованості професійно-моральних цінностей;

експериментальні методи (констатувальний та формувальний експеримент) для перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов виховання професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів.

методи математичної статистики для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Дослідно-експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалося впродовж 2005 – 2010 років на базі Тернопільського національного економічного університету, Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Загалом експериментом охоплено 330 слухачів магістратури, 60 науково-педагогічних працівників кафедр та співробітників окремих підрозділів університетів. На констатувальному етапі експериментально-дослідної ро-

боти взяли участь 205 магістрантів, у формувальному експерименті – 330 майбутніх магістрів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– *обґрунтовано й експериментально* перевірено педагогічні умови формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу (удосконалення соціально-виховної складової змісту психолого-педагогічних дисциплін на основі реалізації принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу; організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання);

– *розроблено* прогностичну модель, де обґрунтовані умови взаємопов'язані із метою, змістом організації навчально-виховної діяльності з професійно-морального вишколу, формами й методами взаємодії суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу, діагностичним апаратом і результатом.

У процесі дослідження:

– *конкретизовано* критерії (інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний і процесуально-інтеграційний), показники і схарактеризовано рівні сформованості професійно-моральних цінностей магістрантів вищих навчальних закладів економічного профілю (низький, середній, високий);

– *уточнено* зміст поняття «професійно-моральні цінності» та *з'ясовано* їх сутність і структурні компоненти (когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-регулятивний).

Подальшого розвитку набули підходи щодо організації навчально-виховного процесу вищої економічної школи з урахуванням особливостей формування професійно-моральних цінностей майбутніх фахівців.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці комплексу навчально-методичних матеріалів із формування моральних цінностей магістрантів економічних навчальних закладів, до якого увійшли посібник «Методика викладання економічних дисциплін у вищій школі», методичні рекомендації для молодих викладачів економічних закладів освіти, матеріали навчально-тренінгової програми з педагогічної майстерності, що адресовані працівникам вищих економічних навчальних закладів та інститутів підвищення кваліфікації викладачів.

Висновки і результати дослідження використано під час створення словника педагогічних термінів, тематичного словника з психології та педагогіки, а також у процесі викладання навчальних курсів «Педагогіка і психологія вищої школи», «Методика викладання економічних дисциплін у вищій школі».

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-38/536 від 03.03.2011 р.), Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (довідка № 013/230 від 23.04.2009 р.), ДВНЗ «Київський національний

економічний університет імені Вадима Гетьмана» (довідка № 09/103 від 21.05.2009 р.), Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (довідка № 33/2 від 28.03.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження одержані автором самостійно. У навчально-методичному комплексі з дисципліни «Методика викладання економічних дисциплін у вищій школі» особистим внеском автора є написання текстів чотирьох лекцій, зокрема у першому змістовому модулі «Форми організації та проведення навчальних лекцій, семінарських і практичних занять» теми: «Зміст, специфіка та особливості навчання у вищій школі» та «Методика підготовки та проведення лекції: оглядової, тематичної, у запитаннях та відповідях, брейнстормінгу, дискусії, полілогу»; у другому змістовому модулі «Особливості викладача та студента у взаємовідносинах і формуванні позитивного психологічного мікроклімату» теми: «Методика організації ефективного психологічного клімату в навчальному процесі» та «Методика оцінювання, контролю знань та індивідуальної роботи із студентами». Також автором було розроблено структуру і методичні вказівки до проведення практичних занять та завдання до організації індивідуальної і самостійної роботи.

У методичних рекомендаціях для молодих викладачів ТНЕУ особистим внеском здобувача є розділ «Сучасні технології навчання».

Ідеї співавторів у роботі не використовувалися.

Апробація та застосування результатів дослідження. Основні теоретичні, експериментальні і прикладні результати проведених досліджень, а також концептуальні положення та узагальнені висновки були представлені у формі доповідей на науково-практичних конференціях:

міжнародних: «Сучасні наукові дослідження – 2006» (Дніпропетровськ, 2006), «Українська освіта у світовому часопросторі» (Київ, 2007), «Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 2008), «Вища школа України: удосконалення якості підготовки фахівців» (Черкаси, 2009), «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 2009), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Київ, 2009), «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 2011);

всукраїнських: «Соціум. Наука. Культура» (Київ, 2008), «Становлення і розвиток банківської системи України в умовах ринкових перетворень в економіці» (Тернопіль, 2008);

регіональних: «Наукове проектування інноваційних та економічних систем національної освіти» (Тернопіль, 2003), «Модульно-розвивальна система як об'єкт теоретико-методологічного аналізу» (Тернопіль, 2004), «Підготовка державних службовців до ефективної професійної діяльності» (Тернопіль, 2010), «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (Тернопіль, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011).

Результати виконаної роботи обговорювалися на щорічних загальноуніверситетських науково-практичних конференціях, наукових, методичних семінарах та засіданнях кафедри психологічних і педагогічних дисциплін ТНЕУ, під час проведення відкритих занять для студентів ТНЕУ.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 15 статтях і тезах конференцій, з яких 5 статей – у фахових виданнях, а також у 3 навчальних посібниках та методичних рекомендаціях. 17 праць автора є одноосібними.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (277 найменувань). Повний обсяг дисертації складає 220 сторінок тексту, з них – 171 сторінка основного тексту. Ілюстративний матеріал подано у 21 таблиці, 3 рисунках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, розкрито її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, методи, сформульовано наукову новизну і практичне значення роботи, а також наведено відомості про апробацію дисертації та впровадження її результатів у педагогічну практику.

У першому розділі – **«Формування системи цінностей майбутніх фахівців як предмет наукових досліджень»** – охарактеризовано зміст базових понять дослідження, визначено види і структуру цінностей та здійснено аналіз дослідженості проблеми морального виховання студентів у науковій літературі. У дисертації проаналізовано концептуальні позиції у трактуванні ціннісних еталонів; охарактеризовано основні підходи до розвитку ціннісно-сміслової свідомості людини у сфері культури- і самотворення.

В теорії сучасного наукового знання відсутня загальноприйнята позиція щодо сутності моралі, моральних і професійних цінностей; факторів морального виховання особистості взагалі, її професійного розвитку зокрема. На підставі здійсненого аналізу (Р. Апресян, А. Гусейнов, В. Кондрашов, С. Анісімов, Г. Гребеньков, В. Малахов, Д. Фіолевський) та власних наукових розвідок уточнено сутність поняття «мораль», що розглядається як форма суспільної свідомості, система поглядів і уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей; як сукупність правил, норм, вимог, які налагоджують відношення і взаємодію людей, їхню поведінку; як система поглядів, норм поведінки людини щодо себе самої, суспільства, вищого добра людини і всього людства.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури щодо тлумачення цінностей і їх різновидів, власні емпіричні дослідження дали змогу трактувати професійно-моральні цінності як сукупність таких ставлень до особистісно і суспільно значущих норм професійної діяльності, правил, принципів поведінки, які забезпечують піднесення професійно-моральних знань до рівня професійно-моральних поглядів, почуттів, потреб, мотивів та установок. Вони характеризують здатність особистості визначити власну стратегію праці, є своєрідною формою моральних настанов у фаховій сфері.

Із урахуванням значення у професійній діяльності, професійної спрямованості (на процес праці, на особистість фахівця, на взаємини між співробітниками й конкурентами) виокремлено три групи професійно-моральних цінностей:

перша група – цінності, що забезпечують професійну мотивацію, – професійний обов'язок і професійна честь;

друга група – цінності, що забезпечують професійну компетентність, – професійно-моральний досвід;

третья група – цінності, що регулюють взаємовідносини, – професійна етика, контроль проявів у поведінці.

Розроблено структуру професійно-моральних цінностей та виокремлено структурні компоненти, які відображають специфіку їх формування і функціонування: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий).

Зважаючи на численність наукових праць, у яких тією чи іншою мірою досліджено різноманітні аспекти морального виховання та професійну підготовку студентів економічних спеціальностей, здійснено їх аналіз за групами.

До першої групи належать наукові праці, присвячені формуванню моральної культури та моральних якостей особистості (К. Байша, І. Д. Бех, Л. Бурдейна, Г. Васянович, І. Грязнов, В. Діуліна, І. Зязюн, В. Лозовий, С. Крук, В. Плахтій, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинська, Л. Хоружа тощо).

У другій групі – наукові дослідження із розвитку моральних цінностей особистості (І. Д. Бех, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, О. Ярмоленко).

Третя група – це праці, присвячені проблемам морального виховання студентів вищих навчальних закладів (М. Аплетаєв, З. Васильєва, А. Зязюн, Д. Гришин, І. Марчук, О. Плавуцька, Р. Скульський, О. Сущенко).

Професійна підготовка студентів та магістрантів економічних навчальних закладів висвітлена Г. Астаповим, С. Вітвицькою, Л. Вовк, Р. Гейзерською, В. Дорохіним, Л. Казаріним, В. Косаріним, В. Кузнецовим, Л. Лебедик, М. Левочко, Л. Нападовською, М. Приходько, Ю. Рудавським, Н. Сенаторовим, В. Сенашенко; моральне виховання студентів економічних навчальних закладів – Л. Бурдейною, О. Михайловим.

Окрему групу із питань професійної підготовки майбутніх економістів становить науковий доробок зарубіжних авторів (М. Беті, Д. Бук, В. Веселова, Р. Гіббз, Л. Кольберг, Р. Конор, В. Мітіна, С. Левен, К. Раян, Д. Роджерс, Н. та Т. Сайзер, Д. Слоан, Н. Тіггз, Ш. Хез, Н. Хетч).

На основі аналізу праць українських авторів з проблем розвитку морального виховання обґрунтовано необхідність створення у закладах освіти сприятливого психоемоційного середовища для формування моральних цінностей, інтеграції процесів духовного і морального виховання, реалізації рефлексивного підходу (Г. Васянович) та реалізації принципу подвійної когнітивної мети (Л. Лебедик), впровадження новітніх освітніх технологій морального виховання у професійно-

освітній галузі: знаково-контекстного (А. Вербицький, Л. Бурдейна) та лабораторно-клінічного навчання (О. Денищик, Т. Кошманова).

З'ясовано, що суттєвою перешкодою для формування професійно-моральних цінностей майбутніх фахівців є зовнішні чинники, зокрема суспільно-політичні проблеми, які ускладнюють створення мотивації до розвитку моральності і духовності.

Аналіз наукових праць засвідчує, що основними шляхами подолання перешкод є впровадження новітніх методів та технологій виховного процесу, створенням у ВНЗ нових виховних структур, які б формували сприятливе емоційне середовище.

У другому розділі – **«Діагностика і моделювання процесу формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю під час психолого-педагогічної підготовки»** – здійснено діагностику, зокрема визначено критерії, показники та рівні сформованості професійно-моральних цінностей, подано результати констатувального зрізу, а також обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів у процесі психолого-педагогічної підготовки та відображено їх у прогностичній моделі.

Орієнтуючись на емпіричні дослідження та структуру професійно-моральних цінностей, яка містить когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий) компоненти, критеріями їх сформованості у магістрантів економічних закладів освіти визначено: професійно-моральну грамотність – *інформаційно-пізнавальний критерій* (обсяг та глибина засвоєння особистістю моральних уявлень і понять); професійно-моральну зорієнтованість – *мотиваційно-ціннісний критерій* (ступінь сформованості провідних ціннісних орієнтацій, якими особистість керується у стосунках з оточуючими людьми); професійно-моральну поведінку – *процесуально-інтеграційний* (вираженість переконань у професійно-моральній поведінці).

Критерії та показники покладено в основу виявлення рівнів сформованості професійно-моральних цінностей: низький, середній, високий.

Для визначення стану сформованості професійно-моральних цінностей у майбутніх магістрів економічних вищих навчальних закладів проведено констатувальний експеримент. Фоновий матеріал було отримано шляхом спостереження, анкетування, бесід і комплексу методик, що дали змогу отримати достовірну інформацію про основні характеристики професійно-моральних цінностей магістрантів у системі професійної підготовки (дослідження типу темпераменту (тест-опитувальник Г. Айзенка); дослідження вольової саморегуляції (тест-опитувальник А. Зверкова та Е. Ейдмана); дослідження схильності до ризику (опитувальник О. Шмельова); дослідження емоційного відгукування (модифікований тест-опитувальник емпатичних тенденцій А. Мехрабієна і Н. Епштейна); аналіз проблемних ситуацій, моральних дилем, вправи з «Тренінгу спілкування»;

«Тренінгу емпатії», «Тренінгу морального міркування», «Роздуми про цінності», заповнення листка активності «Що я ціную» (за А. Гольдштейном та В. Хомиком).

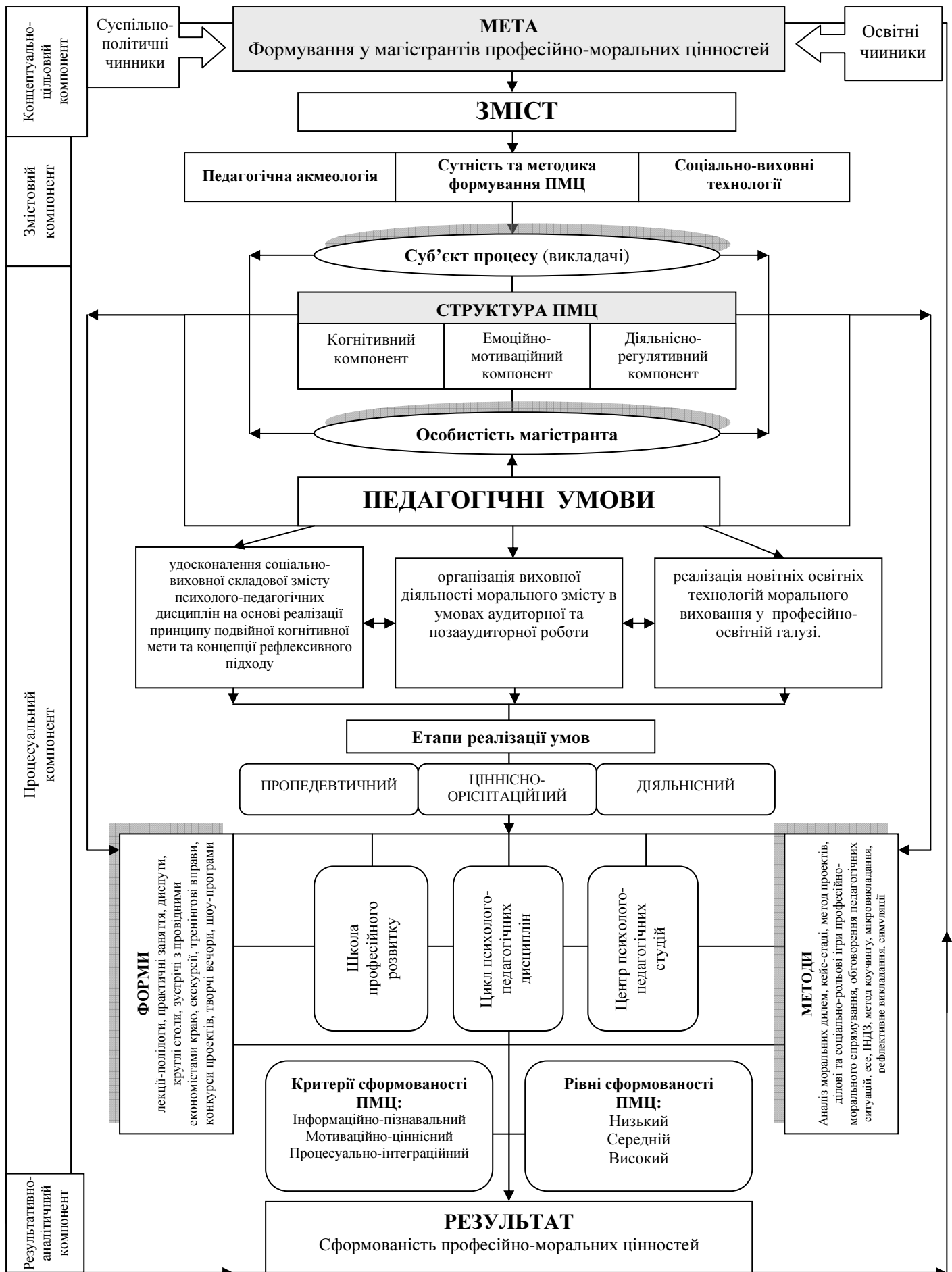
За результатами констатувального зрізу з'ясовано, що більшості магістрантів (58,4 %) притаманний середній рівень сформованості професійно-моральних цінностей у формі ототожнення себе з певною групою через приналежність до неї, тобто спрямованістю особистості на референтне оточення, а також прагнення до позитивної самооцінки та схвалення оточуючими людьми (викладачами, кураторами, лідерами колективу), відповідно низький – у 20,9 % магістрантів, високий – в 20,7 % опитаних.

Установлено, що формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи є спеціально організованим педагогічним процесом цілеспрямованого розвитку особистості, який значно активізується за таких педагогічних умов: *удосконалення соціально-виховної складової змісту психолого-педагогічних дисциплін на основі реалізації принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу; організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у професійно-освітній галузі.*

Процес удосконалення соціально-виховної складової змісту психолого-педагогічних дисциплін полягає у доповненні психолого-педагогічних навчальних курсів темами «Методика формування професійно-моральних цінностей», «Педагогічна акмеологія», «Сучасні виховні технології», «Соціально-виховні технології», «Психологія успіху». Їх зміст спрямований на реалізацію принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу. Йдеться про засвоєння інформації, яка сприяє як набуттю педагогічної майстерності викладачем у розвитку моральності студентів, так і формуванню професійно-моральних цінностей саме в економічній галузі.

Організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи полягає у систематичному і комплексному здійсненні виховної роботи морального характеру, яка є підготовкою до майбутньої праці в економічній галузі, як під час лекційних та практичних занять, так і в спеціально створених структурах: Школі професійного розвитку й у Центрі психолого-педагогічних студій. Найбільш ефективними в аспекті формування професійно-моральних цінностей є реалізація групових проектів «Витоки підприємництва в Україні», «Підприємництво та меценатство в Україні у другій половині XIX ст.», «Фірма майбутнього», «Управлінський міст», «Формування позитивного іміджу фірми»; круглий стіл «Причини економічної кризи в Україні. Шляхи реформування»; шоу-технології «Економіка і нічого особистого»; написання есе «Універсум професійної моралі».

Із урахуванням результатів констатувального зрізу запроектовано прогностичну модель, яка відображає шляхи формування професійно-моральних цінностей майбутніх економістів у процесі їх психолого-педагогічної підготовки, ефективність яких повинна бути перевірена під час проведення дослідно-експериментальної роботи (рис. 1).

Рис. 1. Формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих економічних навчальних закладів

У моделі взаємопов'язані концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний та результативно-аналітичний компоненти. Тобто представлено взаємозв'язок цілей, які відповідають положенням законодавчих актів про розвиток освіти; змісту виховання, який доповнено теоретичними аспектами і методиками професійно-морального вишколу; етапів реалізації умов, де кожен попередній продовжувався під час наступних як напрям виховної взаємодії; форм, методів та діагностичного апарату формування досліджуваної якості, результату, а також визначених педагогічних умов. На функціонуванні компонентів запроєктованої моделі позначений вплив зовнішніх чинників, якими є суспільно-політичні умови та основні освітні концепції.

Розроблена прогностична модель охоплює основні напрями навчально-виховного процесу і визначає комплексну реалізацію ефективності визначених педагогічних умов щодо формування професійно-моральних цінностей особистості майбутнього магістра у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження ефективності педагогічних умов формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу»** – розкрито логіку й методіку організації дослідження; подано результати формувального експерименту.

Для чистоти експерименту склад контрольної та експериментальної груп визначено з допомогою вибіркового методу. Обсяг вибірки, який забезпечує репрезентативність отримуваних даних, визначено у 330 осіб: 163 у контрольній групі (КГ) і 167 в експериментальній групі (ЕГ). Групи добиралися таким чином, щоб був приблизно однаковий склад і вихідний рівень сформованості професійно-моральних цінностей магістрантів. У контрольних групах виховний процес здійснювався за традиційною методикою. В експериментальних групах під час проведення виховної роботи забезпечувалась реалізація обґрунтованих нами педагогічних умов, інноваційних форм і методів формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів.

Для перевірки ефективності визначених педагогічних умов було розроблено методіку дослідження, що базувалася на основі організації занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу (лекції, практичні та семінарські заняття), а також проведення позааудиторної виховної роботи із студентами (диспути, дебати, круглі столи, шоу-технології із залученням провідних економістів у Школі професійного розвитку та Центрі психолого-педагогічних студій).

Основна мета першого – пропедевтичного етапу – полягала в стимулюванні магістрантів до пізнання моральних норм і понять та особистісного ставлення до моральних цінностей. Зважаючи на важливу роль соціально-виховної складової змісту навчання, у відборі змісту навчального матеріалу було передбачено збагачення психолого-педагогічних навчальних курсів темами, що вводять у моральний простір професійної культури. Так, на заняттях прово-

дилася робота з накопичення та осмислення інформації про: мораль, моральні цінності, професійну етику, професійно-моральні цінності економіста; виховання, самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення майбутнього фахівця; закономірності і механізми професійного розвитку людини; шляхи підвищення професіоналізму педагогічної та економічної діяльності. Найефективнішими методами, які застосовувалися на цьому етапі, були: проблемно-пошуковий (дослідницький метод: «Вивчення історичних аспектів підприємництва та меценатства»); емоційного стимулювання (змагання, метод проектів: «Розроблення бізнес-планів та проектів малих підприємств»); метод дискусії (ток-шоу «Економіка і нічого особистого», дебати «Професіоналізм чи моральність порятують економіку України?», «Чи можливо розвивати економічну галузь України без порушень закону?»); оцінювання та зіставлення з відповідними моральними нормами (спостереження, тестування, анкетування); ігровий метод («Самопрезентація», «Магазин цінностей»). Позитивний результат забезпечувала реалізація концепції знаково-контекстного навчання, де здійснювався перехід від інформування до осмислення, а від осмислення до дії. Це сприяло ствердженню у свідомості магістранта таких моральних цінностей, як відповідальність, почуття обов'язку, честі, справедливості, толерантність, чесність, порядність, тощо.

Другий етап – ціннісно-орієнтаційний – був спрямований на формування позитивного ставлення до моральних норм, цінностей і вмінь їхнього застосування у професійній діяльності через залучення магістрантів до участі у Школі професійного розвитку та Центрі психолого-педагогічних студій. Продуктивними методами виховної роботи були: метод аналізу моральних дилем («Дилема банкірів», «Витрати на рекламу», «Тендер»); кейс-метод («Делегування повноважень», «Пам'ятка менеджера», «Планування кар'єри», «Принципи бізнесу», «Формула успіху»); метод проектів («Фірма майбутнього»); ігровий метод (вправи на взаємодію у команді, на децентрацію, на толерантність, ділові та соціально-рольові ігри професійно-морального спрямування); обговорення педагогічних ситуацій, написання й обговорення есе «Універсум професійної моралі», аналіз професіограми фахівця економічної сфери діяльності, виконання магістрантами ролі коучів для молодших студентів. Такий підхід дав змогу не лише активізувати пізнавальну діяльність магістрантів, але й сприяти поглибленому аналізу морально-етичних проблем в економічній сфері діяльності, стимулювати пошук оптимальних способів виходу з конфліктних ситуацій та у ситуаціях морального вибору.

На третьому етапі – діяльнісному – моральні цінності стають регуляторами поведінки магістрантів, набувають особистісного смислу. Особливістю цього етапу є цілеспрямоване осмислення професіоналізму майбутніми фахівцями у моральних взаємовідносинах. Продуктивним було використання таких методів лабораторно-клінічної роботи зі студентами, як мікровикладання, рефлексивне викладання, симуляції. Засвоєння відбувалося на двох рівнях: пізнавальному та

прикладному, тобто магістранти не тільки розширювали і поглиблювали знання, а й застосовували їх на практиці, виробляли уміння налагодити процес взаєморозуміння та моральної взаємодії з викладачами, одногрупниками та студентами молодших курсів. Спільна робота та взаємодія з викладачами, студентами молодших курсів сприяли перетворенню особистості майбутнього магістра на активного суб'єкта економічної та педагогічної діяльності, трансформації його професійно-моральних цінностей і переконань у власний індивідуальний особистісно-орієнтований стиль професійно-моральної поведінки.

На завершальному етапі було здійснено діагностику рівнів сформованості професійно-моральних цінностей (методика ціннісного ранжування М. Рокіча, анкетування).

Формувальний експеримент дав змогу апробувати ефективність педагогічних умов формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу. Рівні розвитку професійно-моральних цінностей магістрантів за результатами формувального експерименту представлені у таблиці 1, де ЕГ – експериментальна група, КГ – контрольна група.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів сформованості професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи

Рівні сформованості ПМЦ	ЕГ				КГ			
	Показник когнітивного компонента (%)	Показник емоційно-мотиваційного компонента (%)	Показник діяльно-регулятивного компонента (%)	Комплексний показник (%)	Показник когнітивного компонента (%)	Показник емоційно-мотиваційного компонента (%)	Показник діяльно-регулятивного компонента (%)	Комплексний показник (%)
Високий	68,5	63,1	51,4	61	39,2	18,2	26,3	27,9
Середній	29,4	34,3	39,2	34,3	47,1	59,4	46,3	50,9
Низький	2,1	2,6	9,4	4,7	13,7	22,4	27,4	21,2

У підсумковому контрольному зрізі виявлено, що в експериментальних групах відбулися помітні зрушення. Результати дослідницько-формувальної роботи показали загальне підвищення рівнів сформованості професійно-моральних цінностей усіх магістрантів експериментальних груп: високий рівень складає 61 % (на початку експерименту – 21,6 %), середній рівень – 34,3 % (на початку експерименту – 59,2 %), до низького рівня віднесено 4,7 % (на початку експерименту – 19,2 %). Ці результати значно відрізняються від показників, отриманих у контрольних групах, де динаміка росту рівня сформованості професійно-моральних цінностей майже не помітна.

Застосування t-критерію Ст'юдента засвідчило, що зміни рівнів сформованості професійно-моральних цінностей магістрантів вищої економічної школи мають статистично достовірний характер ($P(t) < 0,001$).

Наслідки експериментальної перевірки свідчать, що розроблена методика дослідження, а також покладені в її основу педагогічні умови були високоефективними.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Узагальнюючи наукові результати щодо визначення моралі, моральних цінностей, професійної моралі, базуючись на концепціях сучасних учених, професійно-моральні цінності розглядаємо як сукупність таких ставлень до особистісно і суспільно значущих норм професійної діяльності, правил, принципів поведінки, які забезпечують розвиток професійно-моральних знань до рівня професійно-моральних поглядів, почуттів, потреб, мотивів та установок. Вони характеризують здатність особистості визначити власну стратегію праці, є своєрідною формою моральних настанов у фаховій сфері.

Із урахуванням значення моральних вартостей у професійній діяльності, професійної спрямованості (на процес праці, на особистість фахівця, на взаємини між співробітниками й конкурентами) виокремлено три групи професійно-моральних цінностей: цінності, що забезпечують професійну мотивацію: професійний обов'язок і професійна честь; цінності, що забезпечують професійну компетентність – професійно-моральний досвід; цінності, що регулюють взаємовідносини – професійна етика, контроль проявів у поведінці.

З'ясовано структуру професійно-моральних цінностей та виокремлено структурні компоненти, які пояснюють специфіку їх формування і функціонування: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий).

2. Система критеріїв (професійно-моральна грамотність – інформаційно-пізнавальний критерій, професійно-моральна зорієнтованість – мотиваційно-ціннісний критерій, професійно-моральна поведінка – процесуально-інтеграційний критерій) та показників дала змогу визначити рівні сформованості професійно-моральних цінностей: низький, середній, високий. Із метою визначення рівнів сформованості професійно-моральних цінностей магістрантів проведено констатувальний експеримент. Результати тестування засвідчили, що переважна більшість випускників економічних ВНЗ перебуває на середньому рівні сформованості професійно-моральних цінностей (58,4 %). На високому рівні зафіксовано порівняно невелику їх кількість від загалу магістрантів, охоплених педагогічною діагностикою.

3. Установлено, що формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи є спеціально організованим педагогічним процесом цілеспрямованого розвитку особистості, який значно активізується за таких педагогічних умов: *удосконалення соціально-виховної складової*

змісту психолого-педагогічних дисциплін на основі реалізації принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу, що передбачає доповнення психолого-педагогічних навчальних курсів інформацією професійно-морального спрямування: про мораль, моральні цінності, професійну етику, професійно-моральні цінності економіста та шляхи їх розвитку; виховання, самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення майбутнього фахівця; закономірності і механізми професійного розвитку людини; шляхи підвищення професіоналізму педагогічної та економічної діяльності. *Організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи* відбувалася через систематичне й комплексне здійснення морального виховання в економічно-освітній галузі на аудиторних заняттях та в позааудиторній роботі у Школі професійного розвитку та у Центрі психолого-педагогічних студій завдяки використанню низки форм та методів: аналізу моральних дилем («Дилема банкірів», «Витрати на рекламу», «Тендер»); кейс-методу («Делегування повноважень», «Пам'ятка менеджера», «Планування кар'єри», «Принципи бізнесу», «Формула успіху»); групових проєктів «Витоки підприємництва в Україні», «Підприємництво та меценатство в Україні у другій половині ХІХ ст.», «Фірма майбутнього», «Управлінський міст», «Формування позитивного іміджу фірми»; круглого столу «Причини економічної кризи в Україні. Шляхи реформування»; шоу-технології «Економіка і нічого особистого»; написання есе «Універсум професійної моралі».

Реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у професійно-освітній галузі забезпечувалася знаково-контекстним та лабораторно-клінічним навчанням.

4. Прогностична модель формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи у своїй структурі містить взаємопов'язані компоненти: концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний та результативно-аналітичний. Тобто представлено взаємозв'язок цілей, які відповідають положенням законодавчих актів про розвиток освіти; змісту виховання, доповненого інформацією соціально-виховного характеру про теоретичні аспекти, методики професійно-морального вишколу; етапів реалізації умов, де кожен попередній продовжувався під час наступних як напрям виховної взаємодії; форм, методів та діагностичного апарату формування досліджуваної якості; результату, а також визначених педагогічних умов. На функціонуванні компонентів запроектованої моделі позначений вплив зовнішніх чинників, якими є суспільно-політичні умови та основні освітні концепції.

Формувальний експеримент дав змогу апробувати ефективність педагогічних умов та реалізувати прогностичну модель розвитку професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили ефективність впровадження педагогічних умов. В експериментальних групах, де навчально-

виховний процес вибудовувався на розроблених нами педагогічних умовах, відбулися помітні позитивні зрушення у рівнях сформованості в магістрантів професійно-моральних цінностей: високий рівень – 61 % середній рівень – 34,3 %, низький – 4,7 %. Натомість у магістрантів контрольних груп відчутних якісних і кількісних змін не відбулося: високий рівень – 27,9 %, середній – 50,9 %, низький – 21,2 %.

Проведене дисертаційне дослідження не претендує на вичерпне вирішення усіх аспектів проблеми формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів у ВНЗ економічного профілю. Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають у формуванні професійно-моральних цінностей викладачів вищих економічних навчальних закладів у процесі післядипломної освіти і стажування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Коваль О. Є. Моральні цінності в особистості студентів вищого навчального закладу економічного спрямування / О. Є. Коваль // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2005. – № 5. – С. 29–37.

2. Коваль О. Є. Морально-релігійне виховання студентів вищого навчального закладу економічного спрямування / О. Є. Коваль // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. – № 7. – С. 34–40.

3. Коваль О. Є. Студенти магістратури як суб'єкти системи професійно-морального виховання економічного ВНЗ / О. Є. Коваль // Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічна наука. – Черкаси, 2009. – Вип.146. – С. 79–82.

4. Коваль О. Є. Умови забезпечення професійного саморозвитку магістрантів вищої економічної школи в процесі психолого-педагогічної підготовки / О. Є. Коваль // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології: Вища освіта України. – К., 2009. – № 3 (дод. 1). – С. 178–181.

5. Коваль О. Є. Використання інтерактивних методів навчання в процесі формування професійно-моральних цінностей магістрантів вищої економічної школи / О. Є. Коваль // Педагогічний дискурс: зб. наукових праць. – Хмельницький: ХГПА, 2011. – Вип. 9 – С. 159–161.

Тези доповідей у збірниках наукових конференцій:

6. Коваль О. Є. Феномен освітнього вчинку у самоствердженні, самовизначенні та вітакультурному зростанні особистості / О. Є. Коваль // Інститут експериментальних систем освіти (науково-дослідний): Інформаційний бюлетень. – Вип. 4. – Тернопіль, 2004. – С. 39–41.

7. Коваль О. Є. Розвиток моральних цінностей та формування моральної свідомості особистості у системі інноваційної освіти / О. Є. Коваль // Модуль-

но-розвивальна система як об'єкт теоретико-методологічного аналізу: збірка матеріалів до п'ятиріччя Інституту експериментальних систем освіти (1 листоп. 2004 року). – Тернопіль, 2004. – С. 34–36.

8. Коваль О. Є. Проблеми морально-релігійного виховання студентської молоді / О. Є. Коваль // Сучасні наукові дослідження – 2006: збірник матеріалів до II Міжнародної науково-практичної конференції, 20 – 28 лютого 2006 року. – Дніпропетровськ, 2006. – Том 5. Педагогічні науки. – С. 32–37.

9. Коваль О. Є. Морально-професійне становлення студентів вищих навчальних закладів економічного спрямування / О. Є. Коваль // Українська освіта у світовому часопросторі: матеріали Другого Міжнародного конгресу (м. Київ, 25–27 жовтня 2007 р.) – К., 2007. – Кн. 1. – С. 250–251.

10. Коваль О. Є. Моральний вчинок як міра духовного розвитку особистості / О. Є. Коваль // Соціум. Наука. Культура: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29 – 31 січня 2008 року. – К., 2008. – С. 17–20.

11. Коваль О. Є. Формування моральної культури студентів економічного вищого навчального закладу / О. Є. Коваль // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: Тези доповідей Міжнародної конференції молодих учених і студентів, 27 – 28 березня. – Тернопіль, 2008. – С. 373–374.

12. Коваль О. Є. Формування професійно-моральної культури студентів – майбутніх фахівців у сфері банківського бізнесу / О. Є. Коваль // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції до 30-річчя факультету банківського бізнесу ТНЕУ, 21 – 22 травня. – Тернопіль, 2008. – С. 224–226.

13. Коваль О. Є. Структура і зміст професійно-моральних цінностей / О. Є. Коваль // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: Тези доповідей II Міжнародної конференції молодих учених і студентів, 26 – 27 березня. – Тернопіль, 2009. – С. 619–621.

14. Коваль О. Є. Студенти магістратури як суб'єкти системи професійно-морального виховання економічного ВНЗ / О. Є. Коваль // Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 16 – 17 квітня. – Черкаси, 2009. – С. 173–174.

15. Коваль О. Є. Роль вищого навчального закладу у розвитку інтелектуального капіталу // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: Тези доповідей II Міжнародної конференції молодих учених і студентів, 7 – 8 квітня. – Тернопіль, 2011. – С. 228–229.

Навчально-методичні посібники:

16. Коваль О. Є. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Методика викладання економічних дисциплін у вищій школі»: навч.-метод. посіб. / О. Є. Коваль, М. М. Корман. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 176 с.

17. Батрин Н. В. Матеріали навчально-тренінгової програми з педагогічної майстерності: Методичні рекомендації для молодих викладачів ТНЕУ / Н. В. Батрин, Л. С. Курант, О. Є. Коваль та ін. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 60 с.

18. Батрин Н. В. Словник педагогічних термінів: Матеріали навчально-тренінгової програми з педагогічної майстерності / Н. В. Батрин, Л. С. Курант, О. Є. Коваль та ін. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 36 с.

19. Коваль О. Є. Тематичний словник з психології та педагогіки / О. Є. Коваль . – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 130 с.

АНОТАЦІЇ

Коваль О. Є. Формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю в процесі психолого-педагогічної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації досліджено проблему формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів у процесі психолого-педагогічної підготовки. На основі аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури розкрито наукові підходи до виховання професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищої економічної школи, з'ясовано сутність та виокремлено структурні компоненти професійно-моральних цінностей, які пояснюють специфіку їх формування і функціонування. Визначено критерії, показники та рівні сформованості.

Теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови формування професійно-моральних цінностей магістрантів та відображено їх у прогностичній моделі, у якій взаємопов'язані концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний та результативно-аналітичний компоненти.

Ключові слова: мораль, моральність, моральна культура, моральні цінності, професійно-моральні цінності, формування професійно-моральних цінностей, педагогічні умови, психолого-педагогічна підготовка майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю.

Коваль О. Е. Формирование профессионально-нравственных ценностей будущих магистров высших учебных заведений экономического профиля в процессе психолого-педагогической подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

В диссертации исследованы проблемы формирования профессионально-нравственных ценностей будущих магистров в процессе психолого-педагогической подготовки. На основе анализа философской, психологической и педагогической литературы раскрыты научные подходы к формированию профессионально-нравственных ценностей будущих магистров высшей экономической школы, выяснена сущность и выделены структурные компоненты профессионально-нравственных ценностей, которые объясняют специфику их формирования и функционирования. С учетом значения нравственных ценностей в профессиональной деятельности, профессиональной направленности выделены три группы профессионально-нравственных ценностей: ценности, обеспечивающие профессиональную мотивацию – профессиональный долг и профессиональная честь; ценности, обеспечивающие профессиональную компетентность – профессионально-нравственный опыт; ценности, регулирующие взаимоотношения – профессиональная этика, контроль проявлений в поведении.

Определенные критерии и показатели положены в основу выявления уровней сформированности профессионально-нравственных ценностей: низкий, средний, высокий. Низкий уровень характеризуется поверхностными знаниями магистрантами нравственных норм и ценностей, правил и позиций ролевого поведения в сфере бизнеса; потребительским отношением к друзьям, одноклассникам; ситуативным соблюдением нравственных норм, только если это способствует реализации их непосредственных интересов; игнорированием работы по воспитанию и самовоспитанию профессионально-нравственных ценностей.

Для магистрантов со средним уровнем характерно наличие этических знаний о моральных нормах и правилах в экономической деятельности, которые еще недостаточно связаны с реальным поведением магистранта в процессе обучения и личной жизни; направленность на референтное окружение в ситуациях нравственного выбора; участие в профессионально-нравственном воспитании под руководством и контролем преподавателей, эпизодичность самовоспитания профессионально-нравственных ценностей.

Высокий уровень наблюдается у магистрантов, владеющих глубокими знаниями о нравственных ценностях в сфере экономики; в ситуациях нравственного выбора они ориентируются на внутренние этические принципы: справедливости, равенства всех людей и уважения человеческого достоинства, умеют наладить процесс взаимопонимания и партнерского взаимодействия с окружающими; регулярно и систематически присоединяются к деятельности по формированию профессионально-нравственных ценностей студентов и самовоспитания.

Разработаны, теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования профессионально-нравственных ценностей магистрантов (совершенствование социально-воспитательной составляющей содержания психолого-педагогических дисциплин на основе реализации принципа двойной когнитивной цели и концепции рефлексивного подхода, организация воспитательной деятельности нравственного содержания в

условиях аудиторной и внеаудиторной работы, реализация новейших образовательных технологий нравственного воспитания в профессионально-образовательной области) и отражена их сущность в прогностической модели, в которой взаимосвязаны концептуально-целевой, содержательный, процессуальный и результативно-аналитический компоненты. Представлено взаимосвязь целей, соответствующих положениям законодательных актов о развитии образования; содержания воспитания, который дополнен теоретическими аспектами и методиками профессионально-нравственного воспитания; этапов реализации условий; форм, методов и диагностического аппарата формирования исследуемого качества; результата, а также определенных педагогических условий. На функционировании компонентов запроецированной модели обозначено влияние внешних факторов, которыми являются общественно-политические условия и основные образовательные концепции.

Ключевые слова: нравственность, нравственная культура, нравственные ценности, профессионально-нравственные ценности, формирование профессионально-нравственных ценностей, педагогические условия, психолого-педагогическая подготовка будущих магистров высших учебных заведений экономического профиля.

Koval O. E. Shaping the professionally-moral values of future master's degrees of higher educational establishments of economic type in the process of psychological and pedagogical preparation. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences (13.00.07 – Theory and Methodology of Education – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2011.

Dissertation examines the problem of shaping the professionally-moral values of future master's degrees of higher educational establishments of economic type in the process of psychological and pedagogical preparation. Scientific approaches to shaping the professionally-moral values of the future master's degrees of higher educational establishments of economic type are unravelled based on the analysis of the philosophical, psychological and pedagogical literature, found the essence and specifically mentioned the structural components of the professionally-moral values, which explain the specificity of their formation and function. The criteria, indicators and levels of shaping have been defined.

Pedagogical conditions of professionally-moral values of the future master's degrees are developed, theoretically justified and experimentally verified in the prognostic model, which housed the conceptually-targeted, notional, procedural and effectively analytical components.

Key words: moral values, morally professional values, shaping of the morally professional values, pedagogical conditions, psychological and pedagogical training values of the future master's degrees of higher educational establishments of economic type.

Підписано до друку 9.09.2011 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9 Зам. № А002-22. Тираж 100 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.

Віддруковано у ВПЦ “Економічна думка ТНЕУ”
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 47-58-72